

Kültür Politikaları ve Yönetimi Araştırma Merkezi
Cultural Policy and Management Research Centre

Bu sayı hakkında – Kültür Politikası Yıllık 2022

TİYATRO EKOSİSTEMİNDE DAYANIKLILIK:

BAĞIMSIZ PERFORMANS SANATLARI ÜZERİNE KÜLTÜR POLİTİKASI PERSPEKTİFLERİ

Editörler:

Wolfgang Schneiderⁱ
Gökçe Dervişoğlu Okandanⁱⁱ

Son yıllarda *Bağımsız Performans Sanatları* COVID-19 pandemisinin olağanüstü koşullarında gerçekleşiyor. Tiyatro kurumları büyük ölçüde zarar görmekte, sanatçılar, kültür profesyonelleri, yaratıcı ve kültür endüstrileri lehine müdahale etme aciliyeti, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, tüm dünyada hissedilmektedir. Ancak, mevcut kriz yalnızca önceden varolan durumu şiddetlendirmekte: Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanatçılar ve diğer tüm kültür profesyonelleri her zaman kırılgan konumdalar.

UNESCO, Sürdürülebilir Kalkınma ana unsuru olarak "Adil Kültür" kavramından söz etmekte. 2021, "Sürdürülebilir Kalkınma için Yaratıcı Ekonomi" yılı olarak ilan edilirken, devletler yaratıcı kültür endüstrileri sektöründe eşitliğin teşvik edilmesine ve Küresel Kuzey ile Küresel Güney arasındaki kültürel alışverişlerin dengelenmesine katkıda bulunan yasal araçları geliştiriyor. Bu açıdan, 1980 "*Sanatçının Statüsüne İlişkin Tavsiye Kararı*" ve 2005 "*Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi*" olmak üzere iki temel belge, kültür politikaları ve kültürel işbirliği alanlarında önemli gelişmelerin yolunu açtı. Ancak, gelişmekte olan ülkelerdeki sanatçıların ve kültür profesyonellerinin durumunu iyileştirmek ve yaratıcı kültür endüstrilerini güçlendirmek adına daha fazla çaba gösterilmesi gerekiyor.

Biçimi ne olursa olsun, bağımsız tiyatro hareketli olma eğilimindedir. Farklı bölgelere, kırsal alanlara ülkelerarası seyahat eder. Turneye çıkan kumpanyaya ev sahipliği yerleşmiş bir ilkedir. Bu etkileşim, sanatçıları ve zaman zaman da kültür politikalarını etkileyebilir. Tiyatro yapanların topluma ve aynı zamanda kendi aralarında iletişim kurmaya ihtiyaçları var. Tiyatrolar yalnızca hikayelerini değil, kültürel söylemimizin unsurlarını da yayarlar: Süregiden uluslararası bir diyalogun sesleridirler. Bu açıdan bağımsız tiyatro doğal, canlı ve canlandırıcıdır; sınır ötesi ortak yapımları, festivalleri ve ağları aracılığıyla üzerinde yaşadığımız kıtayı diyalog ve değişim yoluyla sürekli yeniden keşfetmemizi sağlar. Dünya çapında tiyatro sahnesinin analizi, görüşmeler için altyapıları ve her düzeyden iş paylaşımını ortaya çıkarır. Bizler, tiyatro aracılığıyla birbirimize bağlanırsınız. Dil farklılıklarına rağmen sanatçılar arasında yüksek düzeyde bir coğrafi hareketlilik mevcuttur ve farklı ülkelerdeki farklı yapılara rağmen, ortak yaratım oldukça yaygın. Festivaller, performans sanatının tüm çeşitliliğini yansıtan önemli temas noktaları. Bu hareketlilik ve esneklik, kültür-sanat alanındaki politika yapımcıları tarafından tanınan ve desteklenen çok sayıda örgüt, ortaklıklar ve ağlar tarafından mümkün kınıyor. Sistem düşüncesi perspektifinden performans sanatları ekosisteminin üyeleri, uluslararası BM kurumlarından bağımsız sanatçı girişimlerine değin bu iletişimin, etkileşimin ve eleştirel bir açıdan dayanışmanın, dolayısıyla dayanıklılığın enerjisini paylaşmakta.

Küreselleşmiş dünyada en büyük sosyal ve politik zorluktan biri entegrasyon, yani tüm etnik kökenlerden, dini yönelimlerden ve kültürel geleneklerden insanların topluma eşit olarak katılabilmesini sağlama ihtiyacı. Bunun aracı ise çok etnikli ve çok kültürlü bir bağlamda kültürel çeşitliliğe saygının beslenmesidir. Kültür politikaları, farklılığın tanınmasına ve anlaşılmasına katkıda bulunarak bu yolda etkin bir rol olabilir. "Kültürlerarasılık", entegrasyonu kolaylaştırmak için uygun politika ve uygulamanın belirlenmesinde anahtar bir kavram.

Kültürel çeşitliliğin ve hızlı değişimin şekillendirdiği toplumlarda, eşit katılıma yönelik çabalar ancak kültürel kimlik ve sanatsal faaliyetlere ilişkin fikirlerin süreç odaklı olduğu anlaşılırsa meyve

verecektir. Sınırlar ve eşikler hakkındaki kavrayışlarımızın gerçek anlamda eleştirel olarak sorgulanması toplumsal değişimin aracı olduğunu fark etmek önemli bir nokta. Kültürel çoğulculuk bağlamında, toplumsal biçimler hakkındaki söylemler, farklılığın anlaşılması ve işlenmesi, çok kültürlülüğü kültürlerarasılık haline dönüştürür. Kavramsal ve politik alanlarda kültürlerarası eylemlerin uygulanması, ortak karar verme süreçleri için gündem belirleme, kültürel fonların adil dağıtımı ve sanat organizasyonlarının iç ilişkilerinin yeniden yapılandırılması konularında açık bir pratik değer ve eşitlik temelli bir çerçeveye oluşturulmalı. Altyapı, ağ-kurma ve erişim kriteri, başarılı bir kültürlerarası pratiğin anahtarlarıdır. Geniş katılım için olanaklar yaratılmalı, bilinmeyene karşı duyulan korku yerine yeniye yönelik empatiye dayalı ilişkiler kurulmasına izin verilmelidir.

Tiyatro sahnesi kültürlerarası roller doğrultusunda yeniden düzenlenecekse, üç ana hususa dikkat edilmesi gerekiyor.

1. Eylem için ilk ve en temel alan **kültürel eğitimidir**. Toplumlar zorunlu eğitim sistemi içerisinde daha geniş bir kültürel eğitim- bir "yaşam okulu"- sağlamadıkça, nüfusun büyük bir kısmı kültürel haklardan ve en iyi ihtimalle yeni kültürel ifade biçimlerinden mahrum kalmaya devam edecek, dolayısıyla ana akım kültür politikalarının güçsüzlüğünün gölgesinde zayıf temsilcileri baş başa kalacaklar. Bu nedenle, politika yapıcılardan, yıllık hükümet eğitim raporlarının ve bölgesel planların söyleminin iyileştirilmesini ve kültürel eğitimin sosyal bir sorumluluk olarak tanınmasını talep etmeliyiz. Bu da ancak kültürel eğitimin anaokulundan yetişkin eğitim düzeyine kadar müfredata dahil edilmesiyle başarılabilir. Bu noktada, eğitim politikası, kültürü yaşam boyu öğrenimin özü olarak vurgulayacaktır. Böylece, dijitalleşme araçları ile kültür eğitimi, kuşaklararası, kültürlerarası, disiplinlerarası programların tasarımında saygı duyulması gereken önemli bir kavram olan gayri resmi eğitimin önemli bir katalizörü haline gelir.
2. İkinci husus, bütünsel bir yaklaşımı hedefleyen ve tüm kurumlar için ortak bir kesişim noktası olan **kültüre katılımıdır**. Kültüre katılım, kurumların yaratıcı ve örgütsel yöntemlerini etkiler, değişen kamuoyu içerisinde gelişmeye olanak sağlarken, aynı zamanda kamuoyunu beslemelerine de izin verir. Tüm sanat alanının kültürel çoğulculuğa gösterdiği gönüllü bir bağlılık, kültürel olarak çeşitli bir topluma yol açacaktır. Kâr maksimizasyonuna ve mevcut bir ürünün mevcut bir müşteriye satılmasına odaklanan geleneksel pazarlama yöntemleri bu göreve eşit değildir. Farklı hedef gruplarına yönelik kültürel programlar planlamak, konumlandırmak, iletmek, yaymak ve sunmak adına kültürel katılımın araştırma, eğitim ve öğretim ile uyum içerisinde çalışması gerekir. Katılımın eşitliği, kültürün demokratikleşmesi ve seçkin yapıların ortadan kaldırılması kültüre katılımın en önemli amaçları arasındadır. Öte yandan, bu sosyo-kültürel bakış açılarının yanı sıra başka hususlar da söz konusudur. Kültür politikası yapıcıları, sanatın insanların yaşamları üzerinde sürdürülebilir ve zenginleştirici etkiye sahip olabileceği ve iletişimi, kimliği ve toplumsallık duygusunu güçlendirebileceği inancına dayanarak devlet tarafından finanse edilen kurumlarda toplumun geniş bir sosyal kesitini görmeyi talep etme hakkına sahip. Schneider'a göre, sadece bir katılımcıya sağlanan fayda bile yatırılmış tüm paranın haklılığını ortaya koyabilir.¹
3. Üçüncü husus, **uluslararası işbirliği** araştırmaları etrafında gelişir. Geçtiğimiz elli yılda, kültür politikaları uluslararası değişime yönelik çeşitli yaklaşımlar geliştirmiş ve bu yaklaşımlar, artık Avrupa merkeziliğin ötesinde bütünsel kültürel işbirliği programları sağlamak adına yeni modellere ihtiyaç duymakta.

Tüm bunların, sanatçılar için salt fonlama şemalarından veya bir çatışma yönetimi aracı olarak kültürel diplomasi fikrinden daha yenilikçi olması gerekiyor. Öyle ki, sanatçılar, kurumlarının uluslararası işbirliklerinin ve kültürlerarası kapsayıcılığının birbirine bağlı olduğu ve bu durumun hem eserlerini hem de izleyici deneyimlerini zenginleştirdiği konusunda hemfikirler. Bu hususlar çeşitlendirilebilir, ancak sanatçılar, izleyicilere çeşitli hikayeler, kahramanlar, perspektifler olduğu kadar sanatsal kararların yanı sıra bireylerin katılımını engelleyen sınırların ortadan kaldırılmasını borçludurlar. Tiyatronun erişilebilir olması gerekir. Tiyatro ancak bu şekilde, geçmiş, şimdi ve gelecek üzerine birçok bakış açısı barındıran, farklı dünyalara açılan bir pencere olabilir. Bu, ancak sanatçılar sınırların ötesinde işbirliğine açık olduklarında başarılabilir. Bu nedenle "Adil İşbirliği", eşitlik ve eşitlik bağlamında işbirliği içinde adalet fikrini yeniden düşünmek için sanatsal çalışmanın önde gelen

¹ Wolfgang Schneider, *Towards a Theatrical Landscape. Funding the performing arts: cultural policy consideration*; in: Manfred Brauneck and ITI Germany (eds): *Independent Theatre in Contemporary Europe. Structures – Aesthetics – Cultural Policy*. Bielefeld 2017

ilkelerinden biri olarak belirlendi. Kavram, süreç ve ürün üzerindeki yansımaların yanı sıra eş-yazarlık ve ortak mülkiyet fikrini, idari ve yasal zorlukları içerir. UNESCO'nun Kültürel Çeşitlilik tanımına ilişkin olarak, 2014 yılında Annika Hampel "Adil İşbirliği" (Fair Cooperation) adlı araştırmasında, küreselleşme ve dijitalleşme bağlamında sanatsal çalışma için standart gereksinimleri tanımlamak amacıyla sömürgecilik sonrası gerçeklerin ötesinde Kuzey ve Güney arasındaki işbirliği örneklerinden bahseder.

2020'de Avrupa Tiyatro Forumu, bağımsız performans sanatlarının mevcut durumunu gündemine alırken "Dresden Bildirgesi" ile birlikte gelecek adına birçok açıklamada bulundu: "Mevcut kriz, performans sanatları ekosistemi içinde var olan son derece çeşitli yapıların ve oyuncuların birbirine bağlılığını gösterdi. Bazı ülkelerde, büyük ve küçük kuruluşlar; sanatçı ve kurumlar; şirketler, mekanlar ve festivaller; tam zamanlı personel ve serbest çalışanlar; bağımsız, ticari ve kamusal yapılar arasındaki önemli boşlukları görünür kıldı. Ayrıca, bu boşluklar ülkelerin farklı destek mekanizmalarındaki açıkları ortaya çıkaran bir kanıt niteliğindedir. Bununla birlikte, sanatçılar ve sanat kuruluşları, krizin etkileriyle mücadele etmek adına olağanüstü bir yaratıcılık ve kararlılık sergilediler. Tiyatro ve performans sanatlarının ana unsuru olan insan sermayesinin gücünün altını çizerek muazzam bir dayanışma gösterdiler."

Konferans, Kültür Politikası üzerinden ivedilikle pandemi sırasında ve sonrasında zarar gören sektörü desteklemek ve canlandırmak adına kapsamlı ve eş-güdümlü bir plan geliştirilmesini tavsiye ediyor. Bununla birlikte, sanatsal ifade özgürlüğünü savunmanın aciliyetine, sanatın zihinleri açma konusundaki yadsınamaz gücünün fark edilmesine, eleştirel düşünmenin teşvik edilmesine, tiyatro ve performans sanatları sektörünün uluslararasılaşmasına, çevresel sürdürülebilirliğe ve performans sanatlarının kamusal alan olarak desteklenmesine işaret eder.

Kültür Politikası Yıllık 2022, bağımsız performans sanatları alanındaki dönüşüm süreçleri hakkında raporlama yapmak, henüz inşa halindeki kalkınmaya odaklanmak, **çeşitlilik**, **sürdürülebilirlik** ve **dijitalleşme**, **potansiyel izleyiciler**, **sanat eğitiminin rolü** ve yapımçı olarak **kolektif** aktörler, yeni yönetim yapıları, kültür politikasının **alternatif kavramları** ve **kamu desteği** ile **radikal değişim** hakkındaki araştırma çalışmalarının sonuçlarını yansıtmak gibi görevleri üstleniyor.

ⁱ **Prof. Dr. Wolfgang Schneider**, Almanya Ulusal Sahne Sanatları Fonu Başkanı, Hildesheim Üniversitesi Kültür Politikası Bölümü eski kurucu direktörü, 2012'den 2020'ye kadar UNESCO Kalkınma için Sanat Kültür Politikaları Kürsüsü üyesi, Uluslararası Çocuklar ve Gençler için Tiyatro Derneği Onur Başkanı, Uluslararası Tiyatro Enstitüsü üyesi ve kültür politikası, sanat eğitimi ve performans sanatları alanlarında çeşitli kitap ve makalelerin editörüdür. (schneider@uni-hildesheim.de)

ⁱⁱ **Doç. Dr. Gökçe Dervişoğlu Okandan**, Sanat ve Kültür Yönetimi ve Tasarım Yönetimi programlarında görev almaktadır. YEKON (Yaratıcı Endüstriler Konseyi Derneği) ve Tiyatro Kooperatifi akademik danışmanı, AICA üyesidir. Kültürel Çeşitlilik ve Sürdürülebilirlik savunucusudur ve kültür ve yaratıcı endüstriler, yaratıcı girişimcilik, sosyal inovasyon üzerine yayınlara ve proje deneyimine sahiptir. (hgokcedervisoglu@gmail.com)